

"Ehemiyyətli ve kıyməttar şeyləri aynıyla iade ediyor. Yani, ekser eşyanın misliyle tazelenmesi, mevsimlərin təbəddülündə, asırların dəyişməsində o kıyməttar, ehemiyyətli şeyləri aynıyla iade ediyor." Bu ifadələri örneklə izah edə bilərsiniz?

"Yine Onuncu Sözün Altıncı Hakikatinde ispat edildiği gibi, değil ruh-u beşer, hattâ en basit tabakat-ı mevcudat dahi, fenâ için yaratılmamışlar, bir nevi bekaya mazhardırlar. Hattâ, ruhsuz, ehemiyyətsiz bir çiçek dahi, vücud-u zâhirîden gitse, bin vecihle bir nevi bekaya mazhardır. Çünkü sureti hadsiz hafızalarda bâki kalır. Kanun-u teşekkülâtı, yüzer tohumcuklarında beka bulup devam eder. Madem bir parçacık ruha benzeyen o çiçeğin kanun-u teşekkülü, timsal-i sureti bir Hafîz-i Hakîm tarafından ibka ediliyor, dağdağalı inkılâplar içinde kemâl-i intizamla zerrecikler gibi tohumlarında muhafaza ediliyor, bâki kalır. Elbette, gayet cemiyetli ve gayet yüksek bir mahiyete mâlik ve haricî vücut giydirilmiş ve zîşuur ve zîhayat ve nuranî kanun-u emrî olan ruh-u beşer, ne derece kat'iyetle bekaya mazhar ve ebediyetle merbut ve sermediyetle alâkadar olduğunu anlamazsan, nasıl '*Zîşuur bir insanım*' diyebilirsin?"

"Evet, koca bir ağacın bir derece ruha benzeyen programını ve kanun-u teşekkülâtını, bir nokta gibi en küçük çekirdekte derc edip muhafaza eden bir Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, bir Zât-ı Hafîz-i Bîzeval hakkında, '*Vefat edenlərin ruhlarını nasıl muhafaza eder?*' denilir mi?"(1)

Bitkilərdəki oluşum kanunu, bitkilərin bir cihetlə ruhu hükmünə geçtiği için, bitkilərin aynıyla iade edilmesine bir səbəp teşkil ediyor.

Mesela; elma türünün elmaya məhsus teşekkül kanunu, bu türe ruh olduğu için, elmaların aynıyla iade edilmesine səbəbiyyət veriyor. Bu teşekkül kanunu da elmanın çekirdekleri vasitəsi ilə sonrakı nesillərə intikal ediyor. Bütün bitki türələrini bu şəkildə dəyərləndirə bilərik.

Bir bahar mevsimində yaratılan dörd yüz bin tür bitkinin, aynı şəkildə başqa bir bahar mevsimində yaratılması, aynıyla iadeyə böyük və kapsamlı bir örnektir. Hiç

---

kimse kalkıp da geçen sene yaratılan elma ile bu sene yaratılan elma aynı değildir, diyemez. Elma, Hazreti Âdem (as)'dan bu yana aynı ile iade edilerek geliyor. Bu manayı bütün bitki türleri için söylemek mümkündür.

Hatta kısmen teşabüh noktasından aynı mana insan ve hayvanlar için de geçerlidir. Kimse kalkıp da Hazreti Âdem (as) üç kalpli dört kollu idi, şimdi biz iki kollu tek kalpiyiz diye iddia edemez. Bu noktadan bakacak olursa, üzerinden zaman geçen her mahluk sürekli aynı ile iade edilip tazece neşrediliyor.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat.](#)